

Sora in književnost

Našemu prispevku smo dali tak naslov, ker nameravamo v njem označiti štiri slovenske pesnike in pisatelje, med njimi sta bila dva duhovnika, ki so bili v takšni ali drugačni zvezi s Soro in njeno župnijo: eden je v njej rojen, dva sta v njej službovala, trije opisovali njeno pokrajino in življenje njenih ljudi; označili jih bomo v časovnem zaporedju.

VALENTIN VODNIK (1758 – 1819)

je kot gimnazijec zahajal v Ljubljanski diskalceatski samostan, kjer ga je o. Marko Pohlin učil slovenskega pisanja in pesnjenja. Ob Pohlinovemu odhodu na Dunaj je Vodniku nastala



Valentin Vodnik

elegija, otožna pesem učitelju v slovo, izšla je v prvem zvezku zbornika *Pisanice* od lepeh umetnost, Vodnik je bil tedaj že bogoslovec frančiškanskega reda. Omenjeni almanah je izšel tri leta zapored (1779 – 1781), urejal ga je in večino pesmi zanj prispeval diskalceatno. Damascen Dev, zato bi mogli njega, ne Vodnika, šteti za našega prvega pesnika. Vodnikovo ime srečamo spet v tretjem zvezku zbornika, in sicer kar štirikrat: kot avtorja elegije ob smrti cesarice Marije Terezije ter pesmi *Prošna* na krajnsko Modrino, *Zadovolne Krajnc* in *Klek*. Kar v treh navedenih pesmih nastopajo po zgledu baroka in klasicistov alegorije pevskih Muz in Pegaza, v zadnjih dveh pa opeva vedrega slovenskega kmeta in bajeslovno ljudsko snov. V njih se prvotno gostobesedno in preobloženo izražanje nazadnje spremeni v naravno in stvarno, tako da Vodnikova *Zadovolne Krajnc* in *Klek* v estetskem pogledu pravzaprav

rešujeta čast celotnih *Pisanic*. Pri vseh petih pesniških poskusih se je do sebe kritični br. Marcelijan pred javnostjo skril za začetnico V, v svojo poznejšo zbirko (1806) pa je pritegnil samo predelanega *Zadovolnega Krajnc*.¹

Ko je sin Marije Terezije, cesar Jožef II., razpustil samostane, je ljubljanski škof Karel Herberstein poslal Vodnika kot svetega duhovnika "vun duše past", in sicer najprej v Soro. Tudi trije njegovi nasledniki v tej župniji so bili nekdanji redovniki. Vodnik je v Sori služboval od 10. aprila 1784 do 15. februarja 1785, torej dobrih deset mesecev kot tretji duhovnik beneficiat poleg župnika Ignaca Karnerja in kaplana Petra Zupana; beneficiat je od župnika dobival brezplačno hrano in stanovanje ter 50 goldinarjev letno. Trije duhovniki so bili v Sori potrebni zato, ker je bila tedanja župnija mnogo večja, saj je obsegala tudi večino današnje preške fare, blizu 2200 ljudi – vsi so bili poljedelci in živinorejci –, 19 vasi, 10 cerkva in grad Goričane; toda že v letu Vodnikovega odhoda je bila ustanovljena nova župnija v Preski.²

V Sori pa zatem tudi na Bledu in v Ribnici, kjer je bil prav tako duhovski pomočnik, Vodnik ni v slovstvenem pogledu ničesar ustvaril. To je bilo obdobje vmesnega odmora med literarnimi začetki v Pisanicah in obnovljenim slovstvenim delom na Koprivniku v Bohinju. Na Bledu je za prisojni travnik pod župno cerkvijo od domačinov zanesljivo slišal ledinsko ime "pod nógradom", skrženo narečno obliko namesto knjižne "pod vinogradom", v Ribnici pa namesto knjižnega krajevnega prislova "sèmle" oziroma "le-sèm" zreducirano dialektično obliko "les". Tako je mogel na Koprivniku v predelanem Zadovolnem Krajncu zapisati besedno zvezo "v nógrade laške" in v Vršacu verz, zidar, se les učit!

Leta 1793 je prišel za lokalista, samostojnega krajevnega duhovnika na novo župnijo Koprivnik v Bohinju, tam se je seznanil z Žigom Zoisom, lastnikom bohinjskih fužin, ki mu je določila naloge v slovstvenem programu naših preroditeljev. Na njegovo pobudo je urejal koledar *Velika pratika* in pisal članke zanj ter snoval nove pesmi, med drugim Krajnc, tvoja dežela je zdrava (Dramilo) in Vršac, opisno razpoložensko sliko z gorá, vse v poučno razsvetljenem duhu. Leta 1796 mu je uspelo priti v Ljubljano, tu se je mogel še bolj posvetiti slovstvenemu delu, ostal je svetni duhovnik, hkrati pa postal profesor zgodovine na gimnaziji. Izdajal je naš prvi časnik *Lublanske novice* ter tudi v njem tujim in domačim vestem dodajal poučne članke; objavil je drobno zbirko *Pesme za pokušino* (1806), pozneje sta nastali Ilirija oživljena in Moj spominik; priredil je učbenike za razne predmete, napisal slovensko slovnico (1811) in zbral gradivo za slovar; prevajal je dela leposlovnega, nabožnega in praktično strokovnega značaja.³

Večina Slovencev ga pozna le kot pesnika, in vendar ni v tem ves njegov pomen, saj je napisal sorazmerno malo pesmi in še te so največ priložnostnega značaja, med boljše sodijo Zadovoljni Kranjec, Dramilo, Vršac in Moj spomenik.. Razdajal se je tudi na številnih drugih in kulturnih področjih: kot jezikoslovec in prevajalec, novinar in šolnik, povsod, kjer ga je v njegovem času potreboval in klical njegov narod. V svoji estetiki je kot razsvetljenec in preroditelj vselej lepo družil s koristnim in skrbel za vsestranski napredek svojega ljudstva, obenem se zavzemal za pravilno, pristno in lepo slovenščino, se trudil za njeno izrazno sposobnost in prožnost na raznih področjih in za njeno uveljavitev v javnem, kulturno-političnem življenju, do česar je deloma prišlo tudi po njegovi zaslugi v letih francoskega medvladja.

Na zunaj je bil Vodnik menda srednje velik, tršate rasti, zdravih rožnatih lic, modrih oči in pravičnega nosu, po duhu in značaju pa razgledan in delaven, bolj razumski kot čustven pa veder in šaljiv, slabše poteze mu je pripisoval le Kopitar, s katerim se nista prav dobro razumela.

FRANC SALEŠKI FINŽGAR (1871 – 1962)

je bil drugi pisatelj in duhovnik, ki je precej za Vodnikom služboval v Sori, le da kar lepo število let. V času, ko je bil, v glavnem po podeželju, kaplan in kurat, so ga pogosto premeščali iz kraja v kraj. Svoje leposlovne spise je razen prvih skoraj vse objavil v reviji *Dom in svet*, spadal je med njene najbolj vidne in pomembne sodelavce. Začel je kot osmošolec s povestjo iz kmečkega življenja in z novelo iz življenja visokošolcev po zgledu Jurčičevega in Stritarjevega romantičnega realizma. Nato je v Bohinjski Bistrici napisal idilično pripovedno pesnitev *Triglav* ter priobčeval mediativne pesmi in socialne balade. Potem se je vrnil k povestim iz kmečkega in k noveli iz malomeščanskega življenja ter z romanom segel celo v plemiško okolje, tedaj se je vidno vzoroval pri Kersniku. Nekatera njegova tedanja prozna dela imajo avtobiografsko ozadje, pri drugih opazno izstopata pouk in vzgoja; jezik je v kmečkih povestih ljudsko jedrnat, drugod papirnato cvetličan. V tem zgodnjem obdobju je Finžgar napisal tudi romantično folklorno ljudsko igro o vojaških skrivačih na Gorenjskem *Divji lovec*. Prav nazadnje je pod Cankarjevim in Meškovicim vplivom gojil melanholično razpoloženijsko črtico in novelo.



Franc Saleški Finžgar

V naslednje obdobje ustvarjanja moremo šteti dva romana, obema je idejno botroval Janez Evangelist Krek. V socialnem romanu *Iz modernega sveta* je Finžgar prikazal spopad med delavci železarne in njenim vodstvom, obenem pa ljubezen med tamkajšnjim zdravnikom in ravnateljovo hčerko. Bolj kot posameznike obravnava kolektiv, bolj kot samo življenje program, pisateljevo vrednotenje ni nepristransko, temveč črno-belo. Kraj dogajanja je precej zabrisan, spominjata tako na Jesenice kot na Idrijo (pisatelj je služboval v obeh krajih).

Bolj znan je zgodovinski roman *Pod svobodnim soncem* (1906/1907), Finžgar ga je napisal po temeljitem študiju virov, pod vplivom Sienkiewicza, iz svoje fantazije in rodoljublja kot župnik v Želimlju pod Turjakom. Roman pripoveduje o bojih preprostih, zdravih in svobodoljubnih Slovencev s pomehkuženim, oblastiželjnim in na propad obsojenim Bizancem, še bolj na široko pa o ljubezni med poveljnikom Iztokom in dvorjanico Ireno. Žal se je avtor v tem delu izkazal spretnega fabulista, a šibkega psihologa, kajti razne ukane in premeščanja igrajo v njem preveč vidno vlogo. Vsebinski ustrezajo arhaični izrazi, slovanske izposojenke, grške in latinske tujke ter slovesen, jedrnat in slikovit slog.

Roman je v letih okrog prve svetovne vojne krepil narodno zavest (v knjigi je izšel 1912) ter doživel veliko izdaj in prevodov.⁴

Od 30. aprila 1908 do 2. aprila 1918, skoraj natanko deset let, je Finžgar deloval v Sori. Bil je pokončne in elegantne postave, imel lep moški obraz z visokim čelom, glas mu je bil globok, kretnje živahne. Prišel je v politično sprto faro, razdvojeno med klerikalce in liberalce, a jo je s svojo razumnostjo in dobrosrčnostjo v enem letu pomiril. Spoznaval je težave, napake in dobre lastnosti zaupanih mu ljudi in jim po svojih močeh v vsem pomagal, v spominih je zapisal: "V Sori sem se tako tesno strnil z ljudstvom kakor dotlej še nikjer". Skrbel je za njegov gospodarski napredek: ustanovil in vodil je živinorejsko in kmetijsko strojno zadrugo, nadziral gradnjo vodovoda in oživil regulacijo Sore, zidavo zadrugne mlekarne je ustavila vojna; to Finžgarjevo na videz nezdržljivo dvojno vlogo pisatelja in kmetovalca je duhovito prikazal Hinko Smrekar z dvema karikaturama. Med vojno, ko so moške poklicali na fronto, je pisal ljudem razne prošnje, nadomeščal občinskega tajnika, delovodjo pri regulaciji reke in upravnika deželnega posestva ter prizadeto spremljal materialno in moralno škodo, ki jo je domačinom prizadevalo po vaseh nastanjeno vojaštvo, in pogumno posredoval; to početje tuje soldateske je natanko zapisoval v župnijsko kroniko, ki so jo v Sori spoštljivo hranili vse do današnjih dni. Hudo pa so Finžgarja prizadevale tudi določene napake, skoraj zakoreninjene med njegovimi župnijami: sovraštvo bogatih do revnih, gruntarjev do bajtarjev, pravljanje za svet ob meji med sosedom, a tudi tožbarjenje zaradi kakšne malenkosti, medsebojna politična, strankarska mržnja pa vdajanje ljudi pijači, alkoholu in s tem povezano gospodarsko propadanje; sprte si je prizadeval med seboj spraviti, pijači vdane pripraviti k pameti. Glede politične usmerjenosti in izbire – ali "starini" ali "mladini", ali Šušteršič ali Krek, ali vztrajanje v Avstro-Ogrski ali boj za narodno državo – se je Finžgar dosledno postavljal na Krekovo stran.

V nekdanjem sorškem župnišču na vzpetini pod cerkvijo so se radi oglašali razni javni delavci, Finžgarju so bila še posebej pri srcu pogostna srečavanja z Janezom Evengelustom Krekom, v evangelijski preproščini živečim in dobroto izžarevajočim duhovnikom, glasnikom socialne pravičnosti in narodne svobode. Obiskovali so ga tudi številni umetniki, izmed slikarjev sta se oglasila v bližnji Škofji Loki živeča impresionista Rihard Jakopič in Ivan Grohar, drugi večkrat in Finžgar si je pozneje očitil, da tudi od njega, siromaka ni kupil kakšne slike. Med književniki je Finžgarja kot prvi obiskal avtor Samogovorov Oton Župančič, pogovarjala sta se tudi o religiji in Bogu; malo pozneje je pesnika, pridružil se mu je prijatelj Cvetko Golar, povabil v Soro. Finžgar in mu bral rokopis svoje igre Naša kri, Župančič jo je tedaj menda pohvalil. Pogosto se je pri Finžgarju oglašal umetnostni zgodovinar, poznejši urednik Doma in sveta ter zahteven estet z izrednim čutom za jezik Izidor Cankar; konec novembra 1910 je imel s Finžgarjem v Sori znani pomenek o ustvarjanju in ga priobčil naslednje leto v prvi številki omenjene revije; poleti, v juliju 1911, pa je pripeljal s seboj še bratranca pisatelja Ivana Cankarja in dramskega igralca Antona Verovška in so se skupaj s Finžgarjem fotografirali. Iz kar precej oddaljenega kraja, kjer je služboval kot profesor, je prišel sorškega župnika peš obiskat mlajši, izjemno načitan in

razgledan pisatelj Ivan Pregelj.⁵

V prvem obdobju ustvarjanja je bilo Finžgarjevo izražanje dostikrat osebno razčustvovano, papirnato cvetlično in patetično, pisal je dolge in odvečne stavke, obložene s ponavljalnimi figurami, rad je uporabljal starinske in obrabljene izraze pa hrvatizme in tujke. Posebno Izidor Cankar je spoznal, da je Finžgarjeva narava sama na sebi stvarna, realistična in da se mora otresti drugotnih, privzetih primesi. Pisateljeva srečavanja z obema Cankarjema, ko jima je prebiral nekatera svoja dotedanja besedila, in kritične reakcije obeh bratrancev nanje so pomenili zanj pravo razvojno prelomnico glede jezika in sloga. O tem Finžgar pripoveduje v članku *Ob petdesetletnici Doma in sveta ter v spominih Leta mojega popotovanja*.⁶ Svoj pogled na umetnost, lastno poetiko, pa je pisatelj strnjeno prikazal v pomenku z Izidorjem Cankarjem: *Ustvarja na osnovi resničnega življenja po resničnih dogodkih in osebah. Piše hkrati za izobražence in ljudstvo, med njima "ne sme biti prepada". Narod mora v leposlovnem delu prepoznati samega sebe, svoje vrline in napake. Katoliške literature ni (temveč estetsko dobra ali slaba), le literatura katoličanov. Duhovniški poklic ga kot pisatelja ne ovira, ne veže. Kočljivim snovem se ne izmika, obravnava pa jih z resnobo.*⁷

Ker je bil Finžgar posebno prva leta po prihodu v Soro prezaposlen z duhovniškimi in gospodarskimi opravili, je mogel pisati le krajše in manj kakovostno prozo s pretežno socialno snovjo. Tedaj so nastali tudi pisateljevi spomini s preočitno vzgojno tendenco na ponesrečeno prvo leto gimnazijskega šolanja *Student naj bo* (Mentor 1909/10). Nad povprečje te proze se dviga črtica *Na petelina* (1910), v njej avtor opisuje svoj lov v hribih in grapah okrog Tehóvca, pričakujoče razpoloženje v naravi pred jutrom in pomladjo ter smrt zaljubljenega kralja ptičev, delo je slavospev čudom narave in ljubezni. – Jeseni istega leta je na pobudo zgodovinarja Josipa Grudna segel v dobo Ilirskih provinc, da bi v ljudski igri *Naša kri* prikazal zraslost našega človeka z zemljo in njegov odpor do tujcev ter obenem v Krekovem smislu za prihodnost napovedal jugoslovansko politično združenje. Tudi to odrsko delo je postavil na Gorenjsko, govorica kmetov je klena: sicer je igra tehnično pomanjkljiva, pa tudi idejno je sprožila ugovore, tako jo je v kritiki odklonil Župančič, češ da Finžgar v njej označuje Francoze za okupatorje in jih ne vrednoti tako kot Vodnik. – V zgodbi *Naš vsakdanji kruh* (1911) posega pisatelj spet v sodobno življenje in pripoveduje o bajtarski družini s petimi otroki, ki trepeta za življenje krave, njihove hraniteljice, saj bi družini njen pogin pomenil zanesljivo lakoto; zgodba poteka stvarno in je prežeta s toplo človečnostjo. Umetniško šibkejša je spet povest *Sama* (1912); pripoveduje o mladi učiteljici Aleni, ki kot veder mestni otrok pride na podeželje za domačo učiteljico k trgovcu z lesom, brezdušnemu pridobitnežu, zatem pa doživi še razočaranje v ljubezni do visokošolca, ki se mu hoče samo premožne neveste. Ob drugih likih je njen lik pasiven in obroben, delo je opisano sentimentalno in razvlečeno ter razodeva premajhno poznavanje duševnosti izobražencev.

To je Finžgar bržkone sam čutil, svoje so prispevala tudi opozorila obeh Cankarjev zato se je poslej dosledno posvečal življenju, duševnosti in govorici kmetov. Dokončno črto ločnico v tem smislu predstavlja novela *Dekla Ančka* (1913). Pisatelj tu slika kmeta

brez romantičnega folklornega olepšavanja, v trdi stvarnosti vsakdanjega delavnika na velikem Mokarjevem gruntu. V tem socialnem okviru poteka stopnjujoča se čustvena naklonjenost med posloma, hlapcem in deklo, Ančka po nesrečnem naključju zanosi, nesrečne okoliščine odlože tudi poroko. Finžgar spremlja njun ljubezenski odnos s človeško toplino, razumevanjem in sočutjem, a hkrati z npravstveno vzgojno težnjo, ki postane v razpletu kar prehuda. Kljub temu se je del duhovščine, dediči janzenističnih moralistov nad novelo zgražal; Izidor Cankar in Finžgar sta jih domiselno potolažila – s poročnim oglasom v reviji. Pisatelj v tem delu uporablja pristno ljudsko govornico in modrost, ima rad kratke stavke, naravno skladnjo in živahen dvogovor; zgleden primer ljudskega sloga sta tudi pristrčno preprosti pismi zaljubljenecv proti koncu novele.

V primerjavi z Našo krvjo je *Veriga* (1914) v vsakem pogledu kvalitetna realistična ljudska igra, obravnava pa in obtožuje med kmeti tedaj zelo razširjeno pravdarsko strast. Soseda Marko in Mejač se spreta zaradi ničvredne verige, med dotlej razumevajoči se družini se naseli in razrašča sovraštvo in tožbarjenje na sodišču. Sovraštvo s hujskanjem podžiga bajtar Drnolec, miri pa ded Primož, glasbenik evangelijske ljubezni, in šele njegova nesrečna smrt spravi sprta soseda. Dejanje v igri se razplete sorazmerno počasi, značaji nastopajočih so individualni, ne tipizirani, jezik je bogat z ljudskimi primerami in rekli. Do takega spora in pravde je za Finžgarjevega župnikovanja v Sori resnično prišlo med sosedom na Spodnji Senici, pri kmetu Carmanu še danes hranijo tisto verigo, na Markovem dvorišču domači amaterji poleti pogosto uprizarjajo to Finžgarjevo delo.

Med prvo svetovno vojno je Finžgar snoval obsežno delo s skupnim naslovom *Prerokovana*, zajelo naj bi tri povesti. Iz raznih razlogov, najbrž predvsem zaradi cenzure, je v Domu in svetu v celoti izšla prva povest Boji (1915, 1916), iz druge in tretje le odlomka Prerokbe zoré (1917) in Polom (1919). Zunaj tega načrtovanega in ne docela uresničenega cikla z vojno tematiko stojita Kronika gospoda Urbana (1917) in najbrž tudi Golobova njiva (1918).⁸ Kljub kompozicijski okrnjenosti je ciklus, ki je v reviji izhajal hkrati s Cankarjevimi Podobami iz sanj, izredno pomembno delo: njegov avtor, ki je obenem s svojimi župljani doživljal razne strahote vojnega časa, je prav tedaj preniknil do samih intimnosti življenja, ki mu ni več razvidna moralka, temveč mogočna skrivnost. Tako je s temi spisi, posebno z Boji, dosegel nesporni vrhunec v svojem ustvarjanju, kar sta priznali literarna zgodovina in kritika, vključno s hudo zahtevnim Josipom Vidmarjem,⁹ ki katoliškemu avtorjem ni bil posebno naklonjen.

Prizorišče povesti *Boji* je farna vas Sora s hribovskim zaledjem – s Kozjim hribom je pisatelj mislil na Studenčice – in z ravnino od Sore tja do Ljubljane. Čas dogajanja je druga polovica leta 1914, zadnje poglavje pa seže že v naslednje leto, ko je v vojno vstopila Italija. Povest obravnava boje v dušah ljudi kot odmev bojev na fronti, v ospredju so ljubezenske in družinske zgodbe Jančarice, Matica in Golobove, v ozadju pa kolektivno trpljenje kmečke srenje. V hribih živeči posestnik Jančar mora oditi na fronto, soseid Matic mu obljubi, da bo pomagal ženi pri delu na kmetiji. V Maticu in Jančarici oživi ljubezen iz mladih let: Matic svojih strasti ne prikriva in si jo prizadeva osvojiti, medtem ko Jančarica čustva v

sebi kroti in ostane možu zvesta tudi potem, ko ga uradno razglase za v Galiciji padlega. Matic se nato poroči z Golobovo, ki je nevesta padlega vojaka in pričakuje otroka; oče jo je bil spodil z doma in se je zatekla k Matičevi sestri. Za padlega razglašeni Jančar pa se končno oglasi ženi iz ruskega ujetništva. S temi individualnimi zgodbami se prepleta življenje celotne srenje, ki sprejme vojno kot prerokovano in usojeno, ob mobilizaciji tone v obupu in pijači, vlaga prošnje za oprostitev od vojaščine ali se peha za denarnimi podporami, sprejema brezdomce iz Galicije in posluša poročila o porazih in padlih. Sredi te srenje stoji domači župnik – pisatelj sam, z njo trpi, jo tolaži in ji pomaga ter varuje v človeško dobroto, ki nazadnje premaga tudi najhujše časovne in osebne preskušnje.

Odnos med Maticem in Jančarico se stalno, a le polagoma zapleta, medtem ko je razplet zelo nagel. Zgodba nesrečne Golobove se sprva zdi samostojna novela, proti koncu pa spoznamo, da se organsko spaja z onima dvema. Finžgar se je v povesti izkazal tudi dobrega psihologa, nekatera mesta so naravnost prodorna in pretresljiva. Zna dalje nazorno opisovati kmečka opravila, ki jih očitno tudi sam obvlada. Zanimivo pa je, da se pri orisih narave tokrat zadržuje zelo malo. Posebna Finžgarjeva moč je v dialogu, zlasti v pomenkih srenje, ki so vselej zvest posnetek ljudskega mišljenja in govornice, iz njihuj zajema besedišča, ki je skoraj brez tujk, pristno in bogato, prav tako številna rekla in modrosti, kot realist tu in tam seže tudi po dialektizmih in vulgarizmih (npr. čaj no, tle imate; štacuna, halodra).

Z vstopom Italije v vojno se je fronta ob Soči sorški župniji precej približala, v njene vasi je prišlo vojaštvo, Nemci in Madžari so se vedli oholo in surovo ter prizadevali domačinom veliko gorja. Ljudje so se obračali po pomoč in posredovanje na Finžgarja, ki je vse pomembnejše dogodke zapisoval v župnijsko kroniko, obenem pa o njih zasnoval kvalitetno leposlovno delo *Kronika gospoda Urbana*. Kakor se je Cankar v Podobah iz sanj vojaški cenzuri izognil s simboli in vizijami, tako jo je Finžgar pretental z umikom v preteklost, v zadnje leto francoske zasedbe. Župnik Urban v goreči skrbi za svoje farane ali v bridki žalosti zaradi njih zapisuje, kako tuje vojaštvo rekvirira in krade konje in živila, uničuje zemljo in naprave ter posiljuje in v obup tira dekleta, nekatere pa se mu iz koristoljublja same vdajajo. Vsebinski teh grozljivih prizorov iz vojnega zaledja in poklicu njihovega zapisovalca ustreza slog kronike, ki je hkrati stvarno nazoren, jedrnat in slikovit ter duhovniško slovesen, bogat z navedki in primerami iz Svetega pisma.

Lep spis iz vojnega časa je tudi Golobova njiva: ima sorodno snov kakor Kronika, le da je očitno postavljen v sorodnost, tudi v njem je slog ljudski klen. Trenarji pridejo v Soro, konje potaknejo kmetom po hlevih, vozove pa zapeljejo na Golobov travnik in ga docela pomendrajajo. Mlajše ženske se vlačijo in veseljačijo z vojaki, končno njihov oddelek iz vasi nepričakovano zgine, domov pa se začno s fronte vračati možje. Pomendrani Golobov travnik, podoben eni sami strašni črni rani, pisatelju ni samo določeno zemljišče, temveč predvsem simbol splošnega gmotnega in duhovnega razdejanja v tistih letih.

Ko je Finžgar spomladi 1918 prišel za župnika v ljubljansko Trnovo, je bil že predsednik Nove založbe, ki jo je vodil ves čas njenega obstoja; njena najbolj zaslužna izdaja so bili Cankarjevi Zbrani spisi, pri njej so izhajala tudi Finžgarjeva zbrana dela. Čez nekaj let,

1922., je prevzel še tajništvo Mohorjeve družbe ter uredništvo njenih knjig in družinskega lista Mladika; to delo je uspešno opravljaj celih trideset let, pri Mohorjevi je posledaj izhajal tudi večji del njegovih spisov. Gospodarsko dejavnost v Sori je torej zdaj zamenjala organizacijska in uredniška, kljub temu je Finžgar tudi tu še vedno našel čas za leposlovnostvarjanje.

Že v Sori je zasnoval ob znanih mu primerih tematiko in idejo svojega najboljšega odrskega dela *Razvalina življenja*, napisal in objavil pa ga je v Ljubljani (1920, Slovenska matica). Iz sodobnega in vsakdanjega življenja zajema duševno dramo družine in socialne razmere na vasi. Premožni kmet Urh Kante pogublja srenjo z oderuštvom in žganjem, hčer Lenčko pa onesreči, ker si ne sme sama izbrati človeka po srcu, ampak ji oče vsili moža po svojih gospodarskih računih. Pisatelj je vse osebe, značaje, konflikte in tragedijo prikazal do kraja realistično, delo je napisano dramaturško gospodarno in strnjeno, dejanje poteka napeto in obenem naravno, slog s primerami s podeželja ter z ljudskimi pregovori je ponekod v zvezi z vsebino tudi trpko jedek. Drama *Razvalina življenja* je po človeški zrelosti in umetniški dognanosti enakovredna *Prerokovani* in z njo vred pomeni vrh Finžgarjevega ustvarjanja.

Čeprav je živel v mestu, se je pisatelj po snovi še vedno najrajši vračal med kmete. V povesti *Beli ženin* (1925) pripoveduje o sivolasem, a še krepkem Vrbanu, ki ni mogel pozabiti blage in skrbne umrle žene ter se je soseski v posmeh in na jezo hčera oženil z vdovo, ker je v njej zmotno videl drugo rajnico z njenimi vrlinami. V delu se je Finžgar izkazal bistrega opazovalca in psihologa, obenem je pretehtano in dognano v izraznem pogledu.

Kmalu zatem je napisal povest *Strici* (1927), dogaja se na hribovskem gruntu Podlogarjev, kjer brata nasprotujeta Gašperjevi poroki z bajtarsko Lucijo. Takoj po obredno in bahato izpeljani svatbi s sovraštvom v duši zapustita dom in zemljo ter si poiščeta delo v rudniku v dolini. Plemenita in delavna Lucija si očita razdor v družini, se noseča žene pri delu in pri porodu z otrokom vred umre. Šele njena smrt pomiri sovražne si brate, svaka se vrmeta domov k zemlji, vsi trije pa ostanejo samski "strici". Poleg odlik v slogu, ki smo jih v Finžgarjevi prozi že omenjali, naj tu spet poudarimo pisateljev socialni čut, resnobno etiko in toplo človečnost. Povest so prevedli v več tujih jezikov, doživela pa je pod naslovom "Lucija" tudi filmsko priredbo.

Socialnega položaja mestnega proletariata se je Finžgar lotil nekajkrat v kratki prozi že v dvajsetih letih. Njegov najmočnejši tekst s takšno vsebino, *Sibirija* (1935), pa je nastal v času gospodarske krize in brezposelnosti, ki jo je mesto skušalo omiliti z regulacijo Ljubljani. Pisatelj ga je postavil v barakarsko naselje s tem imenom na robu trnovske župnije ter prikazuje životarjenje, iskanje zaposlitve, socialno upornost in samomore njenih prebivalcev. Ta dosledno realistična črtica ima samosvoj, že nekoliko naturalističen slog z izrazi in primerami iz žargona proletarcev.

Toda avtor nekdanjega romana *Iz moderne sveta* in sočasne črtice *Sibirija* je bil po socialnem izvoru sin kajzarja, torej ne delavski, temveč kmečki proletarec, zato se je v

nihanju med simpatijami za tovarno ali zemljo končno odločil za zemljo. V jedrnatu napisani zgodbi *Tale naš Jaka* (1938), postavljeni v domači gorenjski kot med Breznico in Jesenice, obravnava pereče vprašanje odhajanja kmetov v industrijo. Povečuje trdo, a zdravo in ponosno življenje kmečkega človeka v naravi in obsoja primere, ko iz lagodnosti in koristoljubja odhajajo v železarno celo gruntarski sinovi edinci.

Leta 1936 je pisatelj – trnovski župnik odšel v pokoj in se naselil v svoji hiši na Mirju. Ob krizi Doma in sveta 1937 se je pridružil tistim sodelavcem revije, ki se niso strinjali s stališči založnika, ob bohinjskem tednu 1939 pa njegovim predavateljem ter se zavzemal za osebnostno in narodno svobodo v tistem usodnem času. Tedaj se je tudi zavzelo in uspešno prizadeval za odkup rojstne hiše velikega vrbenskega rojaka Prešerna in za njeno preureditev v literarnozgodovinski in etnografski spomenik. Ob ustanovitvi Slovenske akademije znanosti in umetnosti so ga sprejeli z Župančičem, Jakopičem, Jamo, Plečnikom in Lajevcem med njene prve člane.

Sledila so tudi zanj strašna leta druge svetovne vojne. Po svojem prepričanju je simpatiziral z narodnoosvobodilnim gibanjem, okupatorji in beli so ga stalno zasliševali in mu grozili. Partizani so ga septembra 1943 vabili medse v gozdove, že v maju 1944 pa so mu požgali počitniško bajto Murko na Gorenjskem. Hišo v Ljubljani mu je porušil bombni napad zaveznikov v marcu 1945, njega so komaj živega rešili iz razvalin. Nemirna leta okupacije je izkoristil za tiho slovstveno delo, v tem času je objavil dve knjigi za mladino in pisal svoje spomine.

Gospod Hudournik (1941) je njegov najboljši mladinski tekst, dogaja se v poletni bajti na pobočju Stola ter po sosednjih gozdovih in pašnikih. Tam starejši uradnik Kališnik (pisatelj sam) redno preživlja oddih, se srečuje z domačimi pastirji in oblikovalci iz Ljubljane, družčino mu delajo tudi živali, predvsem pes Lisko pa miške, polha in martinček. Povest izpričuje Finžgarjevo intimno navezanost na planinski svet pa toplo vživetje v živali in sočutje z njimi ter rahlo smeši mestne ljudi in njihove kaprice. Napisana je brez sleherne poučno vzgojne namere, v ljubkem in šaljivem tonu ter v sočnem ljudskem jeziku, avtor je z njo hotel mlade bralce popeljati od stereotipnih sladkobno čustvenih storij v pristno, neponarejeno naravo in med njene živali.

Proti koncu okupacije je izšla knjižica *Makalonca* (1944) obsega štiri ljudske pravljice, tri si je Finžgar kot gimnazijec zapisal po pripovedovanju domačih pastirjev, eno mu je povedal oče. Založene zapise pravljič je odkril, ko je pregledoval spomine na dom in mladost, jih vsebinsko obogatil in jezikovno požlahtnil. Pokazal jih je sosedu in prijatelju prof. Jožetu Plečniku, ki se je zanje takoj navdušil ter jih obljubil opremiti z vinjetami in pripraviti za tisk. Prva in naslovna pravljica je orientalsko–provansalskega izvora, prek Nemcev je prišla do koroškega Drabosnjaka in tako tudi do gorenjskih pastirjev. Knjižica prča o ubranem in dragocenem sodelovanju dveh umetnikov – pisatelja Finžgarja in arhitekta Plečnika.

Med okupacijo je Finžgar oblikoval tudi svoje spomine, po vojni jim je pripisal še dodatek, izšli so proti koncu njegovega življenja, opremljeni s številnimi fotografijami, s

svetopisemskim naslovom *Leta mojega popotovanja* (1957). Delo ponekod razodeva rahlo zaverovanost vase, zahaja v anekdotičnost ali je le lokalno zanimivo, na splošno pomeni avtorjevo pristno in tehtno pričevanje o sebi in času. Obravnava kar obsežen del naše novejšje kulturno-politične zgodovine, opisuje celoten potek pisateljevega življenja, označuje vidnejše prijatelje in sodobnike, osvetljuje Finžgarjevo duhovniško, gospodarsko, uredniško in slovstveno delo, pojasnjuje njegove politične, socialne in versko npravstvene nazore, njegov pogled na leposlovje in okoliščine, v katerih so nastali posamezni spisi.

Z leposlovnimi deli iz časa po drugi svetovni vojni je pisatelj vsaj sprva, ko je bil še njen urednik, hotel pomagati Mohorjevi družbi, ki se je znašla brez rokopisov, toda spričo njegovih let, prekoračil jih je že osemdeset, je ne le njegova telesna, temveč tudi ustvarjalna moč začela očitno usihati. V dveh večernih povestih iz tistega časa, ki sta fabulativno, zgodbeno šibki in se ena dogaja v mestu, druga na kmetih, ne prikazuje polnokrvno življenjske stvarnosti, temveč navaja misli in napotke za življenje, oziroma opisuje kmečko delo in običaje, umetnika torej prekrijeta vzgojitelj in narodopisec, poleg tega prejšnjo socialno bojevitost zamenja blaga dobrotelost, pereča sodobna vprašanja pa idilika patriarhalne preteklosti. Finžgar je v zadnjem desetletju življenja priobčil še zbirki kratke mladinske proze, nastali po spominih na otroštvo in po dedovih pripovedih, v prvi nastopajo predvsem živali, v drugi samo ljudje, v prvi pisatelj le pripoveduje, v drugi tudi poučuje, zato je prva, *Iz mladih dni* (1953), literarno boljša.

F. S. Finžgar je izmed književnikov, ki jih v naši razpravi obravnavamo v zvezi s sorško župnijo, brez dvoma najbolj pomemben, ker je tu izmed njih živel najdlje, kar celo desetletje, ker je stal domačinom kot dušni pastir in gospodarstvenik zvest ob strani in ker so v Sori nastale njegove najboljše leposlovne stvari, ki slone na temeljitem poznavanju dela, miselnosti in čustvovanja, vrlin in napak ter govornice tukajšnjega kmeta ter prikazujejo življenje brez olepšavanja, v vsej stvarnosti in polnosti, a tudi z vso resnobo. Če prejšnja službovanja pomenijo v njegovem ustvarjanju, morda z izjemo zgodovinskega romana *Pod svobodnim soncem* (Želimplje), le začetke, iskanja in priprave, je v Sori kot umetnik dozel in dosegel svoj vrh, na njem je v glavnem ostajal tudi v času službovanja v Trnovem in celo še med drugo svetovno vojno. Zadnje, povojno obdobje njegovega življenja pa v leposlovnem pogledu pomeni usihanje in nazadovanje.

CVETKO GOLAR (187 – 1965)

je bil edini izmed četverice književnikov rojen v sorški župniji, in sicer na Gostečem št. 13. Doma so imeli srednje veliko kmetijo, v družini je bilo sedem otrok, Cvetko – Florjan, Ferjan je bil najmlajši. Kot otrok je rad prisluhnil teti Maruši, ki je s pripovedovanjem pravljic in pripovedk razvnela njegovo domišljijo. Obenem ga je že takrat pritegovala domača pokrajina s sv. Krištofom na podružnični cerkvi, z reko Soro in s hribom Osolnikom. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, a pred koncem sedme izstopil; odšel je v Zagreb, tam je urejal prispevke za dijaški list *Nova nada*.

Od poletja 1899 do začetka 1901 je stanoval pri Josipu Murnu v Ljubljanski cukrarni – v gimnaziji sta si bila sošolca – iz cukrarne sta rada hodila v naravo proti Štepanji vasi, včasih sta si šla ogledat predstave v gledališču. Poleti 1899 je bival v Vodmatu na Šmartinski Oton Župančič, Murn ga je redno hodil obiskovat, včasih je s seboj pripeljal Golarja. Naslednje poletje pa je prišel Župančič prijateljsko delat družino v cukrarno. Po Murnovi zgodnji smrti sta si Golar in Župančič nadalje ostala prijatelja, Župančič je vsaj prve Golarjeve knjige zelo cenil – označil jih je za mladostno sveže, njegova obširna, odkrita in tehtna prijatelju namenjena pisma sicer predvsem govore o duhovnih nasprotjih pri tedanjih slovenskih literatih, med mladimi in Antonom Aškercem.

Od 1901 do 1908 se je Golar preživljal z novinarstvom, vrsto let je bival v Celju in zatem v Ljubljani, zaporedoma je urejal liste Domovina, Novi slovenski Štajerec in Naš list, v Celju se je videval z Antonom Lajovcem, ki je tedaj študiral pravo in glasbo. Ko je prenehal z novinarsko službo, je postal svobodni književnik in se prebijal skozi življenje zgolj s honorarji. Med prvo svetovno vojno je moral obleči uniformo, vojno je služil po pisarnah na Štajerskem in na fronti na Krasu. Po vojni je spet živel v Ljubljani, 1924 pa se je priženil na posestvo v Ljutomer, tam je po malem kmetoval, se ukvarjal s čebelami, sadjerejo in vinogradom. Med okupacijo se je pred Nemci zatekel v Ljubljano, zadnji desetletji pa spet preživel v Prlekiji.



Cvetko Golar

Malone vse življenje, od konca prejšnjega stoletja dalje, se je posvečal leposlovju. Sodeloval je pri almanahu Na novih potih in v knjižnih zbirkah Slovenske matice, v Zabavni in Knezovi knjižnici, pa pri raznih revijah in časnikih, predvsem liberalno usmerjenih, pri Ljubljanskem zvonu, Slovanu, Slovenskemu narodu idr., pri katoliških manj. Golarjeve pesmi je stalno prinašal tudi ameriški izseljenski list Glas naroda. Pri objavah se je Golar podpisoval s pravim imenom ali s kraticama, velikokrat se je zatekal tudi k raznim psevdonomom, med drugim je bil Baroda, Janez Jalen, Gosteški.¹⁰ Ustvarjal ni le iz notranje nuje, temveč tudi zaradi kruha, zato po obsegu nenavadno mnogo in po kakovosti precej povprečno, književna področja, na katerih je delal, pa so bila raznovrstna.

Pisal je pesmi o naravi in ljubezni, manj socialne, dosti pa za otroke; krajšo leposlovno prozo; članke, ocene in poročila; ljudske igre; veliko je prevajal; uredil več antologij, izborov. Zvrsti njegovega izvirnega ustvarjanja so prihajale v knjižni obliki v javnost po naslednjem časovnem zaporedju (povsod navajamo le prvo, izhodiščno knjigo): pesmi – Pisano polje, 1910; leposlovna proza – Kmečke povesti, 1914; igre – Vdova Rošlinka, 1925; pesmi za otroke – Veseli svatje, 1942. Pri t.i. poučni prozi, ki je ostala nezbrana po periodiki, naj posebej navedemo, da je Golar vrsto člankov posvetil četverici modernih, tudi Murnu in Župančiču,

neposrednim in toplim spominom nanje in prvi objavi gradiva iz zapuščin ter da med svojimi ocenami in poročili obravnava tudi troje Finžgarjevih del sorškega obdobja. Prevajal je iz ruščine, nemščine in hrvaščine ozir. srbsčine: staro kitajsko liriko, posebno ruske pravljice in romantične poete, Sofoklovo Antigono in Nušičevo Občinsko dete, za potrebe naših skladateljev in gledališča je poslovenil lepo število lirskih pesmi za samospeve in zборе ter opernih in operetnih libretov. Nazadnje naj omenimo še njegovo uredniško delo: Sto let slovenske lirike (od Vodnika do moderne), Levstik: Poezije I–III, Bob za mladi zob (pesmi za mladino), Slovenske balade in romance; zlasti tu je videti, kako so Golarja k slovstvenemu delu priganjale tudi gmotne razmere, saj za to območje ni imel zadostnega strokovnega znanja.

Kakšen je bil v svojih mladih in zrelih letih telesno in duševno, vemo iz pričevanj njegovih sodobnikov in iz raznih fotografij – na eni iz 1913. leta v palerino ovit in pesniško samozavesten pozira v družbi prijatelja Župančiča. Bil je nenavadno visoke in vzravnane postave, a mišičast in krepak, čednega obraza z brkami, imel globok glas, bil neroden v kretnjah, po značaju pa preprost, naraven in odkrit, veder in šegav, na moč družaben, bolj kmet kot meščan ter bolj bohemski kot praktičen.¹¹

Golarjeva poezija je zbrana predvsem v dveh knjigah, *Pisano polje* (1910) in *Rožni gm* (1919). Poznejša knjiga Poletno klasje in in v precejšnji meri Njiva zori sta antologiji iz prvih dveh. To velja tudi za zbirko Jasne livade (Slovenska matica), ki so jo izdali za pesnikovo 80-letnico. Golarja imajo za Murnovega učenca, predvsem zaradi motivov iz kmečkega življenja in narave, so pa med njima občutne razlike. Murn je čustveno nežen, Golar telesno čuten; prvi prek narave izpoveduje samega sebe, drugi jo navadno le zunanje opisuje; Golarju manjka Murnove človeške intimnosti in umetniške očarljivosti, dasi je na videz oblikovno bolj izdelan in uglašen. Če bi ga s pravkar navedenih vidikov primerjali z našimi sočasnimi slikarji, bi mogli reči, da mu je bližji preprosto narodopisni in barvno krepki vesnan Maksim Gaspari – ki je Golarju tudi opremil in ilustriral več knjig – kakor pokrajinsko nežni in osebno se izpovedujoči impresionist Ivan Grohar. Ne moremo pa Golarju poleg preproste čustvenosti odrekati pevnosti in zvočnosti, zato ne preseneča, da so po njegovih verzih radi segali skladatelji, zlasti Danilo Bučar, Emil Adamič in Peter Jereb, zadnji je komponiral priljubljeni Pelin roža in O kresu.

Poleg Murna in deloma Župančiča (četrti razdelek v Pisanem polju) je v njegovih pesmih viden vpliv ljudske pesmi (zlasti ciklus Iz bosanskega perivoja), hkrati pa so očitni tudi sledovi zahodnoevropske dekadence (tretji razdelek v Pisanem polju); nagnenje k obojemu že tudi nakazuje Golarjevo osebnost kot svojevrsten preplet folklorne in senzualnosti.. Najraši opeva naravo, zrelo in bujno, posebno žitno polje v soncu, in človeka, spojenega z njo in kot ona zdravega in strastnega. Golar je surovo preprosta kmečka osebnost, ki se dionizično opaja nad življenjem in kljub krščanski simboliki pogansko tvorno obožuje naravo. Ves je zagledan v kmečko preteklost in običaje, v patriarhalnost in folkloro, redkeje razodeva čut za trpljenje sodobnega industrijskega delavca, bolj pogosto za okrutnost vojne in bedo izkoriščanih viničarjev. Izrazno in oblikovno Golarjeva lirika ne prinaša nič novega;

na splošno je preprosta in gladka, v Rožnem grmu pa preobložena: tu pesnik naravo s svojo domišljijo vse preveč pooseblja in prenareja. Vsebinsko je njegova poezija dovolj ozka in enolična pa brez večje globine in problemov, a precej čustvena, barvita in pevnna, da ugaja okusu našega preprostega človeka, tukajšnjega in izseljenca. Kljub temu se vrsta njegovih pesmi dviga nad manj pomembno večino in sodi v vsako obširnejšo antologijo slovenske lirike: *Deviška*, *O kresu*, *Grozdek gre k maši*, *Tišina*, *Pelin roža*, *Delavec*, *Gre pomlad*, *Mati zemlja in še: April*, *V prostost z menoj*, *Vasovanje*, *Bog daj!*, *Gozdna*, *Blagoslov*, *Noč* je vzdrhtela in *Sam*.

Med zgodnjo Golarjevo prozo spada novela *Tesar Aleš*, ki ob orisih pokrajine in dela v gozdu pripoveduje o tragični ljubezni do ošabnega dekleta; delce je sicer šibkeje motivirano, razodeva pa precejšen realizem. Romantično je nasprotno pisana krajša proza s snovjo iz krajevnega bajeslovja *Lenčica* in *zmaj*: pripoveduje o zčaju pod studentem bliz vasi *Pungart*, ki ugonablja dekleta, če jih ne rešijo njihovi fantje. Novela *Bratje in sestre v Gospodu* (1906) se dogaja v ljubljanskem predmestju ter prikazuje bedo in hrepenenje štirih mladih bohemov in njihovih deklet, njih "sanje poletnega jutra" se skoraj vsem razblinijo v trdo vsakdanjost. Delo nima razgibane in strnjene zgodbe, zasnovano je na fantaziji in se gubi v impresijah ter spominja na Cankarjeve motive iz *cukrarne*.

V *Kmečkih povestih* (1914) Golar pripoveduje o kmetih, pastirjih in lovcih z gorenjskih polj in planin; v njihovo življenje, predvsem ljubezen, posegajo in ju razpletajo razni zmaji in kače pa hudiči in svetniki. Okolje in ljudsko izročilo teh spisov sta navadno splošno gorenjska, ponekod pa pripadata avtorjevim domačim krajem: pripoved *Dve nevesti* sloni na izročilu o gradišču na *Osolniku* z zakladom *cekinov* in o *gospodični*, *zakleti* v kačo, pripoved *Katrica* in *hudič* pa se končuje pokrajinsko docela razpoznavno v vasi *Gosteče* in ob reki *Sori*. Dogajanje teh "povesti" je pičlo, psihologija precej preprosta, njih značilne sestavine so slikoviti orisi pokrajine, patriarhalna vas z delom in običaji pa domišljijiski svet pravic in legend. *Podeželskega življenja* Golar ne prikazuje realistično in poglobljeno, temveč romantično in stilizirano, bodisi kot idilo, bodisi kot grotesko. Njegova proza je še bolj kakor poezija površinska in nezahtevna, kakor kot pesnik ne vzdrži primerjave z *Murnom*, tako je tudi kot pripovednik mnogo šibkejši od *Finžgarja*.

V *Pastirjevi nevesti* (1923) se nadaljujejo pripovedi iz starosvetega kmečkega življenja z bajeslovnimi prvini; naslovna pripoved je pravzaprav samo obrnjena različica starejše *Dve nevesti*, ki spada med redkejšje boljše. Sicer pa kmečki motivi v Golarjevi prozi s ceneno in tudi neokusno narodopisnostjo že utrujajo in odbijajo ter bralec za spremembo kar dobro denejo motivi in meščanskega okolja. Dušeslovno sicer niso dosti globji od kmečkih, oblikovno se jim celo pozna feljtonistična naglica, kažejo pa več čuta za resnično življenje, na katero avtor gleda s humorjem in ironijo (*Gospa Lilija*, *Dobri prijatelj*).

Izmed Golarjevih odrskih del je najbolj znana veseloigra *Vdova Rošlinka* (1925), priimek v naslovu si je avtor sposodil iz znane ljudske balade. Gre za priletno, a še vedno življenja željno kmečko vdovo, ki se vname za mladega moškega, ta pa ima rad seveda njeno hčer. Med nastopajočimi osebami je za Golarja značilen še *Balantač*, romarski vodnik (vojvoda)

in ženitovanjski mešetar, vzet bolj iz pisane folklore kot iz resničnega življenja. Stvar se dogaja v pisateljevem rojstnem kraju, njena vrlina je pravzaprav edino sočen jezik z ljudskimi rekli, kajti njena komičnost je zunanja, situacijska in besedna, tehnično v gradnji je šibka, njena literarna vrednost skromna. Tako jo je presodil Josip Vidmar, ostali liberalni tabor se je nad njo navduševal, Izidor Cankar jo je označil za karikaturu slovenskega človeka in profanacijo kulture, Koblar za neresno in neodgovorno burkaštvo, ki z Balantačem smeši tudi vero.¹² Sicer pa je igra doživljala številne uprizoritve na poklicnih in podeželskih odrih po Sloveniji, med izseljenci in na Češkem.

Še isto leto so uprizorili Golarjevo ljudsko igro *Zapeljivka*. Brezdelna in lahkoživa šivilja Lenka ima nezakonskega otroka, nima pa zanj srca in tudi skrbi ne zanj. Zapeljuje Pavleta, da bi se polastila njegovega grunta, hkrati pa vzdržuje razmerje z drugimi. Pavletova teta Jera hoče nečaku vsiliti bogato nevesto od drugod, toda nečaku ni zanjo. Obe ženski najameta soseda dninarja, da bi jima spraval nasprotnico s poti, a sosed rajši ubije Pavleta, da bi se oženil z Jero in se polastil njegovega premoženja. Nečedne značaje in zapletene odnose smo bolj določno navedli zato, da bi bolje razumeli odmeve na igro, ki je ob uprizoritvi naletela na hud odpor. Koblar jo je označil za npravstveno blato in smrad ter obtožil vodstvo ljubljanske Drame, da je pripravilo "večer sramote". Po ponovitvi so visokošolci demonstrirali, Srečko Kosovel in Tine Debeljak sta v njihovem imenu objavila protestne članke. Prvi je zapisal: *mi hočemo umetnosti, ne pa pomij*" drugi, da *Zapeljivki manjka resnobe in človečnosti*.¹³ Zato je avtor za objavo igre v knjigi (1931) marsikaj predelal in omilil, naslovno osebo pa preimenoval v *Dekle z rožmarinom*.

Spričo bolj resne vsebine in vzporedne gradnje je nekoliko boljša veseloigra *Dve nevesti* (1931). Močeradnikovi v hribih in Meliharjevi v dolini se med seboj ženijo, ker pa so oboji precej zadolženi, skušajo vzbuditi videz premožnosti s tem, da si sposodijo pri sosedih – prvi živino, drugi pšenico. Tretji v igri, bogati kmet Napaljon, je nehote priča obojni prevari in se z njo tudi okoristi: sam – vdovec in njegov sin ponudita roki Meliharjevima dekletoma, hribovskemu samotarju Močeradniku pa tako ni do žensk. Po Golarjevemu gledanju na socialne razlike naj bi onadva kmeta gospodarsko propadla zaradi svoje malomarnosti, Napaljon pa naj bi obogatel zgolj s svojo delavnostjo.

Kakor je vdovec Napaljon po neugnani telesni sli soroden vdovi Rošlinki, tako to vdovo v novi moški različici predstavlja vdovec Lojze Čemažar v burki *Ples v Trnovem* (uprizorjeni 1942). Ker se je Golar med okupacijo iz Ljutomera umaknil v Ljubljano, je tudi dogajanje te svoje zadnje igre iz gorenjske vasi premaknil v takratno ljubljansko predmestje. Tudi v tej igri je navihana Selanova Metka, ki si je Češnovar želi, zaljubljena v njegovega sina, tako da se ji mora oče vdovec odreči in se poročiti s starejšim samskim dekletom.¹⁴

Golarjeva odrska dela so nezahtevne ljudske igre z osrednjim likom priletne(ga), a željne(ga) vdove ali vdovca, ki spricho želje po mlajšem partnerju (ici) vzbuja smeh in proži zaplet. Pisatelj ta dela postavlja v znano mu gorenjsko kmečko okolje in jih barva s starimi običaji, v njih se razvijajo in bijejo ljubezenske strasti. Dušeslovno niso poglobljena, le

zunanje razgibana, nrvstveno idejno pa posebno prvi dve neokusni, robati in kočljivi, zato po svojem značaju bliže ljudskim igram naturalista Frana Govekarja kakor resnobnim delom te vrste izpod Finžgarjevega ali tudi Jalnovega peresa.

Že od začetka svojega ustvarjanja je Golar snoval pesmi za otroke. Nekatere že objavljene po mladinskih listih in druge na novo nastale je zbral v knjigi *Veseli svatje* (1942). Izšla je pri Novi založbi, pri tem je avtorju beguncu verjetno šel na roko njen predsednik Finžgar in tudi poskrbel za opremo in pesnikov portret, delo Božidarja Jakca. V zbirki prevladujejo pesmi, ki upravičujejo njen naslov, pesmi o pomladi, čebelah, ptičih, rožah, soncu in vetriču, o prebujenem življenju v naravi in radostnem svatovanju v njej, pri tem vse njene stvari nastopajo poosebljene, imajo človeške lastnosti. Seveda nekatere izmed pesmi od sonca in pomladi prehajajo v nevihto in zimo, od nežnega hrepenenja k stvarnosti in vsakdanjosti. Jezik je prožen, bogat v odtenkih, verzi tekoči, z zvonkimi rimami. Pesem o njivi poje o kmetovem delu in božjem blagoslovu. Tiha noč po motivu spominja na Levstika in Župančiča, Kovač v otroku mora vzbuditi spoštovanje do delavca garača, Šempeter in čebela poje o vremenu in verovanju na podeželju.

Med okupacijo so izšli tudi *Razposajenci* (1943), slikanica z verzi za najmlajše. Vsebuje vrsto razgibanih in dialogiziranih zgodb iz vsakdanjega življenja, v njih nastopajo otroci, živali, predmeti in nekaj domišljjskih figur, razposajeni otroci zagreše to ali ono, zato jih nazadnje doleti kazen. Ti preveč otipljivo poučno vzgojni konci pesmi, marsikje pa tudi okornost verzov in banalnost v izražanju jemljejo knjižici vsakršno literarno vrednost.

Tretja Golarjeva mladinska zbirka je izšla že po osvoboditvi, nekatere pesmi v njej z naslovno *Srp in klas* (1952) vred so bolj ali manj očiten davek novi politični ideologiji, nevsiljiva, pretresljiva in resnično lepa pa je pesem *Delavec*. Pičlo tretjine zbirke je avtor prevzel iz *Veselih svatov*, pa tudi nove pesmi obravnavajo motive sončne pomladi in bujnega poletja s šumečimi čebelami ter vsebujejo ideji življenjske vedrine in delavnosti. Proti koncu knjižice se pesmi prevesijo v šaljivost, nekatere tudi v neokusnost. Verz je lahek in tekoč, slog utečen, ponekod že manira.

Zadnja Golarjeva zbirka za otroke in njegova poslednja knjiga sploh ima naslov *Čez loke in potoke* (1956). Četrtno pesmi zanjo je prevzel iz prejšnjih zbirk, te in večina novih pojo o naravi v raznih letnih časih, o živalih in rastlinah pa seveda o otrocih, bodisi vedro in šaljivo, bodisi otožno ali pogumno, vse stvari iz narave imajo kakor otroci človeške lastnosti, pesnik jih torej spet dosledno pooseblja. Pri znatnem številu pesmi pa, žal, ugotavljamo, da obravnavajo manj pomembno snov, da so politično vsiljive ali samo priložnostne, ali da so slogovno šibke, ker avtor ponavlja sorodne besede ali uporablja neustrezne zveze, pa da oblikuje le še iz stihotvorske spretnosti in navade, kar vse pomeni, da mu pesniška žila opazno in nevarno usiha.¹⁵

Golar je v domačih krajih preživel le otroštvo in mladost, pozneje se je vanje vračal v domotožju in spomnih. V njegovo dušo se je za vselej vtisnila tamkajšnja naravno lepa in bujna pokrajina, posebno sončna polja, ta se zvesto odslkava v njegovih pesmih, ki so sorazmerno najboljši del njegovega ustvarjanja (*Pisano polje, Veseli svatje*). Njegovo prozo

in dramatiko pa so preplavili ljudsko baje in običaji, ki jima dajejo značaj barvite, a povrhnje starosvetnosti, v igrah pa se je še posebej izrazila avtorjeva strastna in neresna erotična natura, ki je pri kritiki naletela na upravičen odpor. Z nekaj izjemami v prozi na teh dveh literarnih področjih ni ustvaril pomembnejših del.

JAN(EZ) PLESTENJAK (1899 – 1947)

je četrti in zadnji za našo obravnavo v poštevh prihajajoči književnik. Rojen je bil pri Sv Barbari, zaselek spada že v škofjeloško župnijo, a leži tik ob meji s sorško, zato so Plestenjakova dela pogosto vsaj deloma postavljena v kraje sorške župnije. Izšel je iz prave proletarske družine z desetimi otroki, njegov oče pa je bil batar in zidar.

Obiskoval je klasično gimnazijo v škofjelih zavodih v Šentvidu, sredi šeste so ga poklicali v vojsko, tako da je maturo opravil v izrednem roku pred božičem 1919. Literarno je najraje nastopal v *Domačih vajah*, ki jim je bil kot peto- in šestošolec ne le marljiv sodelavec, temveč tudi urednik. V peti je priobčeval okorne pesmi in bolj uspelo prozo; v njej je prikazoval domače kmečko življenje in odhajanje mladih na vojsko ter izpovedoval osebna premišljevanja in občutja; slogovno je nihal med tradicionalnim realizmom in novo romantiko. V naslednjem letniku (1916/17) je objavljial prozo z osebno občuteno vojno tematiko v cankarjanskem neo-romantičnem slogu in članek o Gregorčiču (ob desetletnici pesnikove smrti), ki pravilno, kritično presoja Mahničovo razmerje do "goriškega slavčka" ter priča o Plestenjakovem dokajšnjem poznavanju književnosti in nadarjenosti za literarno zgodovino. V zapisu *V slovo se sredi letnika* poslavlja od zavodov in *Domačih vaj*, nato pa do konca letnika od vojakov pošilja v Šentvid lirične črtice in pesem v objavo. Do odhoda v vojsko je uporabljal kratici J. P., v zadnjih prispevkih se je podpisoval s polnim imenom. V obeh Plestenjakovih letnikih je kot ilustrator v tušu in pastelu nastopal Tone Kralj, v drugem letniku s koloriranimi fantazijami še Ivan Mežan.¹⁶



Jan (ez) Plestenjak

Po maturi je poslušal na mladi slovenski univerzi predavanja iz slavistike. Tu je seveda še bolj kot na gimnaziji izpričal nadarjenost za literarno kritiko in znanost. Na osnovi še neobjavljene korespondence je napisal seminarsko nalogo *K osebnosti Antona Aškerca*; v njej je obdelal pesnikov odpor do nekaterih naukov Cerkve, navdušenje za budizem, idejno in politično svobodomiselnost in odklanjanje slovenske moderne. Pozneje je to nalogo objavil v reviji *Čas* 1932/33, že prejšnje leto je tam priobčeval knjižne ocene in poročila, npr. o Jakličevi knjigi o Baragi in o Levstikovemu Zbranemu delu, pa razgled po leposlovju, v *Mladiki* 1937 pa se je ob njegovi smrti s toplim člankom spomnil svojega profesorja dr. Ivana Prijatelja. Univerzitetnega študija ni dokončal,

kar mu je škodilo pri iskanju njegovi nadarjenosti primerne službe.

Do druge svetovne vojne je živel kot uradnik po raznih ustanovah. Ne le ustvarjalni nagibi, tudi gmotne potrebe so ga navajale in silile k nenehnemu pisanju. Posebno zato, ker se je oženil in imel družino s štirimi otroki, hčerkama in sinovoma. V dnevnem časopisu je sodeloval s podlistki, po poljudnih revijah s črticami in povestmi. Posebej velja omeniti njegovo sodelovanje od 1927 dalje do druge vojne pri mohorski družinski reviji *Mladika*, urejal jo je Finžgar, za njim Jože Pogačnik. Sprva srečujemo v njej tudi Plestenjakove pesmi, po 1930 pa samo kratko prozo; v Le-tej razpoznavamo obrise loške podeželske pokrajine, obenem pa mesta Ljubljane z gradom, pisarnami in gostilnami, slike iz objektivnega kmečkega in mestnega življenja pa iz očetove in lastne družine s pretresljivimi socialnimi in etičnimi poudarki. Za pravilno določitev časovnega nastanka knjige črtic *Potrebuježi* (1938) moramo vedeti, da so prav vse najprej posamič izhajale v *Mladiki* v letih 1932–1938, da je torej treba to knjigo med Plestenjakovimi kronološko postaviti na prvo mesto. V zvezi z naslovom zadnjega njegovega dela, povest *Herodež* (1944) pa naj omenimo, da na to mračno biblijsko ime naletimo pri njem že prej med prispevki v *Mladiki* dvakrat: najprej nastopi kot silak in pretepač (1929), pozneje s *Herodeži* zmerja kmetica otroke, ki obirajo njeno sadje (1938).

Okupacijo in nekaj povojnih let je pisatelj prebil deloma v taborišču Chiesa nuova pri Padovi in večidel v Ljubljani v pomanjkanju in bolehanju; tu in tam mu je nastalo nekaj krajše proze in vrsta pesmi, ta besedila so po avtorjevi smrti prinesli Loški razgledi III (1956) in XXI (1974). Plestenjak je bil telesno sicer močan, po značaju pa nemiren in v življenju nesrečen človek, ki je umrl sorazmerno mlad. Naša razprava si prizadeva biti prvi nekoliko obsežnejši in globji prikaz ustvarjanja tega našega nadarjenega ljudskega pripovednika.¹⁷

Kakor smo že zapisali, je Plestenjaku najprej, od 1932 dalje, nastajala zbirka kratke proze *Potrebuježi* (1938), naslovnico knjigi mu je narisal Tone Kralj, prijatelj iz gimnazijskih let. Večino besedil je avtor postavil v domače hribe, dolino Hrastnice in Škofjo Loko (prizorišče razpoznavo po imenih kmetov in cerkva), slikajo naravno okolje z raznimi ujmani ter obravnavajo udobno in sebično življenje gruntarjev pa garanje, stradanje in hiranje bajtarjev. Le nekatera besedila je lociral v Ljubljano, posebno na grad, ta prikazujejo brezposelnost in revščino, prostitucijo in posurovelost mestnega proletariata. Zadnji besedili v knjigi pripovedujeta o hiranju in hrepenenju pa o smrti in njenem smislu. Za to Plestenjakovo kratko prozo so značilni poglobljanje v značaje in duševnost, močna socialna in etična idejnost, razgibano dejanje in grozljivi razpleti. Prevladuje realistično prikazovanje življenja, ki v ljubljanskih motivih prehaja v naturalizem, le redko imamo opraviti z meditativno in ritimizirano neoromantiko. Izmed zunanjih pobudnikov sta zaznavna Tavčar (Tinač, Blaže Jetika, izraz "živalce uboge" za trpečega človeka v *Potrebuježih*) in Cankar (Težka vest, *Dnevnik brezposelnega*).

Povest *Lovrač* (1936), je izšla pri Mohorjevi družbi v času, ko je njene publikacije urejal Finžgar. Dogaja se na področju sorške župnije, in sicer v glavnem v hribih pod Osolnikom

in na Gontah nad dolino Ločnice. Pisana je v klenem jeziku, dušeslovno poglobljeno in fabulativno razgibano. Tudi kompozicijsko je zanimiva, saj je dvodelno somerna, tretjeosebna pripoved v XX. poglavju preide v prvoosebni dnevnik. Telesno krepki kmečki fant Lovrač se ob branju levičarske literature in po nekajletnem rudarjenju na Nemškem duhovno odtuji veri in domačim. Z rodne kmetije pod Osolnikom se je bil priženil na grunt na Gontah in dokupil še sosednjega, plemenita žena Jera ob njem trpi, otroci drug za drugim odhajajo. Po ženini smrti se poroči s preračunljivo in zlobno Marijanico, ter vara moža z ljubčkom, z naklepnim umorom se ga znebita. Kakor vemo od Finžgarja, je Plestenjak življensko zgodbo nesrečnega Lovrača bolj ali manj posnel po resničnem primeru kmeta Kreka-Adamovca z Gont, ki mu je bil stric.¹⁸

Pri isti založbi je že naslednje leto izšla povest *Bajtarji* (1937). Pisatelj jo je postavil v domače hribe okrog Sv. Barbare, v grapo Hrastnice in v bližnjo Škofjo Loko ter v čas razslojevanja naše vasi, brezposelnosti in stavk po mestih v tridesetih letih. Središče povesti je bajtarska družina v hribih z materjo vdovo in številnimi otroki, eden izmed njih je Jaka. Dogajanje je dvojno: gospodarsko kolektivno in čustveno individualno, kajti Jaka doživlja na sebi in v sebi hkrati tedanja socialna trenja in preskušnje v ljubezni. Od doma je bajtar in nima rad gruntarjev, dela pa v tovarni, vpletejo ga v levičarsko propagando in množično stavko. V boju za kruh in pravico mu z ljubeznijo in preudarnostjo stojita ob strani mati in dekle Roza, ki pripomoreta, da se nazadnje odloči za življenje in delo na zemlji. Čeprav je povest kratka, dogajanje v njej nenehno raste, življenje pa prikazano docela stvarno in povezano s časom. Domačo pokrajino je pisatelj orisal s posebno ljubeznijo ter v delo vpletel nekaj krajevnega besedišča.

Za knjigo kratke proze, ki je izšla z zamudo, *Potrebuježi* (1938) so Plestenjakova dela izhajala na vsaki dve leti. Malo pred drugo svetovno vojno je pisatelj v knjigi objavil avtobiografsko "povest za mladino" *Bajtarska kri* (1940). Ilustriral jo je Janez Mežan, kakor avtor in Tone Kralj nekdanji zavodar. Deček Janez je otroštvo preživel kot bajtarski sin v loških hribih, od tam je prišel v Loko k uršulinkam za ministranta, končno so ga poslali v škofove zavode, da bi postal duhovnik. Plestenjak izmenoma prikazuje Janezovo bivanje in študij v Šentvidu ter garanje matere vode in brata zanj doma v hribih. Nazorno opisuje zavodske prostore, življenje dijakov, njihove profesorje, dijaške norčije, ki so včasih presegle meje dopustnega; Janez je imel najrajši profesorja za slovenščino in prirodopis, dr. Antona Breznika in Franca Pengova, naravo je dodobra poznal od doma, v zavodih se je poskušal v leposlovju. Iz materinega in bratovega življenja v loških hribih sta najbolj razgibano in pretresljivo prikazani nesreča sosedovega otroka, ki ga je zasul snežni plaz, pa materina skrb za sina študenta, njena izčrpanost, bolezen in smrt. Plestenjak je poglavja podobno Jalnu označil s simboličnimi naslovi. Posameznih delov povesti ni enako uspešno izdelal, nekateri uhajajo v nezanimive nadrobnosti.

Pri Mohorjevi družbi je za Finžgarjeva urednikovanja izšla tudi povest *Mlinar Bogataj* (1942). Njeno prizorišče je nekoliko težje določiti, vendar gre tudi tu za pobočje Osolnika in grapo Hrastnice. Naslovna oseba je podeželjski mogotec, nekakšen kralj na Betajnovi,

lastnik grunta, mlina in žage, oderuh in ženskar, demonski in hinavski. V prvi polovici povesti poteka socialna zgodba, ko Bogataj posodi Bajžlju, kmetu v gmotni stiski, denar na oderuške obresti in mu da posekati petkrat več smrek, kot sta se pogodila. Bogatajevo samopašnost skuša zavreti srenja z ustanovitvijo lesne zadruga, ogrozi ga pa tudi narava z neurjem, povodnijo in rušenjem, toda prizadeti mogotec se znova opomore. V drugem delu povesti poteka Bogatajeva ljubezensko družinska zgodba, ko si za ženo poželi lepo in plemenito Agato, hčer gmotno nemočnega in od njega odvisnega dolžnika Bajžlja. Čeprav ima Agata rada mladega zidarja Tineta, se staršem na ljubo zavestno žrtvuje, poroči s priletnim Bogatajem in ima z njim otroka. Toda na Agato se zgrinjajo nove nesreče: mož jo sumniči, da je otrok Tinetov, zatem jo oblast obdolži, da je umorila moža, obe laži je zasejal Bogatajev sodelavec Kozomolec.

Povest je napisana vseskozi realistično, v naslovih pa se ponekod srečujemo s simboli: s priimkom Bogataj avtor meri na človeka, ki taji Boga, človekovo vest in dobroto; s samostalniškim prilastkom Mlinar pa se veže naslov zadnjega poglavja Božji mlini meljejo. Dialogi nastopajočih oseb potekajo naravno in živo, slog je jedrnat in nazoren (npr. Vola sta sopla in se slinila, kajti zemlja je bila težka in mastna), človeško poosebljeni nastopajo tudi pojmi (besede so se mu zagrizle v dušo, slutnje so jo obletavale), besedišče ni le pomensko, temveč tudi zvočno bogato. (Zaječalo je, zahreščalo in počilo, kakor da se je prelomilo tramovje. Misli so se mu prelivale in prerivale ter se gnetle okrog Agate).

Poslednje Plestenjakovo objavljeno delo je povest *Herodež* (1944). Glavna oseba je kakor "junak" prejšnje povesti demonična in kot takšna spominja na sorodne mračne Bevkove like. Konflikti pa tu niso socialne narave, kajti oba zakonca, Tone Konšek in Neža Adamovec, izhajata iz premožnih in trdnih kmečkih družin. Vzroki za njun nesrečni zakon so drugačni, predvsem njegov negativni značaj: ljubosumnost (žena je precej mlajša od njega), surovost, ki se stopnjuje do ogrožanja življenja ženi in otroku (odtod ljudski vzdevek zanj Herodež), pomanjkanje volje, postopaštvo in pijančevanje, odklanjanje tastove gmotne pomoči (občuti jo kot ponižujočo miloščino). V povesti je pač zgrešena vzgojno poučna misel, zavita v vražarjevo napoved iz igralnih kart, da morajo potomci vse življenje trpeti za krivdo svojih prednikov, v našem primeru za njih krivo prisego. Poleg osrednje zgodbe o mučnem in nepopravljivem zakonu med Tonetom in Nežo so zanimivi nekoliko romantični oris praznovanja pri hribovski cerkvi sv. Mohorja in Fortunata (X. poglavje), kontrastna oznaka plantače in rovnice kot simbolov za delavnega tesarja in propalega kmeta (str. 112/113) in renesančno razposajena pripoved o likofu žejnega in ješčega Malandeža (XXI. pogl.).

Sicer pa v povesti, ki je Plestenjakova najbolj obsežna, a zato manj strnjena in ponekod gostobesedna, prevladuje realistični slog. Zanj so značilni krajevni izrazi iz kmečke materialne kulture, ljudska rekla – med drugimi že znana nam Tavčarjevo poljanska "živalca uboga" za trpečega človeka in "bruhniti jo kam" v pomenu "odhiteti kam" – primere, vzete iz podedeljske narave in kmečkega življenja, poosebljanje duševnih pojmov in stvari v prirodi, občasno rimanje besed ali besedne igre, naraven, živahen in tekoč dialog. Prizorišče

povesti je spet Plestenjakovo domače okolje, pobočja Osolnika s pogledi na Škofjo Loko in Sorško polje pa proti Gontam in Ljubljani.

Plestenjak je napisal knjigo črtic in vrsto ljudskih povesti. Čeprav je manj znan kot Golar, je njegova proza literarno boljša in bolj branja vredna, Golar je bil predvsem pesnik. Plestenjak je v našo ljudsko povest vnesel nekaj novosti in izvirnosti, poleg raznih duševnih, čustvenih in nravstvenih vprašanj, ki se pojavljajo v zakonski zvezi in družinskem življenju, ga je kot kmečkega proletarca vznemirjalo predvsem socialno razmerje bajtarjev do gruntarjev na eni in bajtarjev do tovarniških delavcev pa krščanstva do marksizma na drugi strani. Stalno prizorišče njegovih del so rodni loški hribi in grape. Veliko pozornosti je posvečal tudi jeziku in slogu. Uvrščati ga moramo med boljše avtorje večerniške povesti, ob Finžgarja, ki ga vsaj v Prerokovani seveda presega, Preglja, Bevka, Jalna in Zorca.

Razprava je bila napisana za jubilej sorške župnije, za njeno 700-letnico.

Viri in literatura

1. *Pisanice od lepeh umetnost*. Faksimile po tiskanem primerku in rokopisu v NUK. Uredil in spremno besedo napisal Jože Koruza. Monumenta litterarum slovenicarum 14. *Mladinska knjiga*, Ljubljana 1977.
2. *Zgodovina fará ljubljanske škofije*. I. *Zgodovina sorške fare*. Spisal Anton Koblar, škofijski arhivar. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani 1883.
3. Janko Kos in Jože Toporišič: *Vodnik Valentin*. *Slovenski biografski leksikon*, 14. zvezek, str. 509–528. SAZU, Ljubljana 1986.
4. F. S. Finžgar: *Izbrana dela I–VII*. Uredil in opombe napisal France Koblar. Mohorjeva družba, Celje 1959–1962. *Zgodovina slovenskega slovstva V. Obdobje moderne*. Napisal Joža Mahnič. Slovenska matica, Ljubljana 1964, str. 234 – 259.
5. F. S. Finžgar: *Leta mojega popotovanja. Župnik v Sori*. Mohorjeva družba, Celje 1957, str. 226 – 296.
6. F. S. Finžgar: *Ob petdesetletnici Doma in sveta*: DS 1937/1938 str. 11 sl. – Isti: *Leta mojega popotovanja*, str. 274 in 276.
7. Izidor Cankar: *Obiski. Iz življenja in delovanja naših umetnikov. I. Pri F. S. Finžgarju. Dom in svet 1911*, str. 30 – 33; isti: *Obiski. F. S. Finžgar. Nova založba*, Ljubljana 1920, str. 17 – 30.
8. O prvotni pisateljevi zasnovi cikla in o redakcijah v poznejših knjižnih objavah glej podrobneje v opombah Avgušтина Pirnata na str. 205–208 v izdaji *Prerokovane* v zbirki *Klasje št. 24* pri Drž. zal. Sl. 1951.
9. Josip Vidmar: *F. S. Finžgar, Zbrani spisi III. – VII.* Ljubljanski zvon 1930, str. 497, 499 – 500; isti: *Literarne kritike*, DZS 1951, str. 114–116, 119–120.
10. Pseudonim Baroda (Golar ga je uporabljal 1910) je povzel po osebi iz ljudske pesmi žlahtni gospodar Baroda, za njim ga je za ciklus Ljubavnih pesmi (1912) uporabil Župančič. Golarjevo skrivno ime Janez Jalen (1911) ni v nikakršni zvezi s poznejšim znanim dramatikom in pripovednikom, v prijateljski družini pesnikov Župančiča in Golarja ter skladateljev Lajovca in Schwaba je bil jalen=jelen soznačnica za zdravega, krepkega, življenja željnega fanta, prav tako seveda Janez. Gosteški je pridevnik od krajevnega imena Gosteče, pesnikovega rojstnega kraja, Golar ga je uporabljal (1928, 1930, 1931) za objave v mohorskem koledarju, ki ga je tedaj urejal Finžgar.

11. Nazorno podoba Golarja književnika in zlasti človeka nam daje zbornik *Cvetko Golar. Iz spominov in srečanj*. Pomurska založba 1963. Zbral in uredil Vánek Šiftar. Razen izčrpane bibliografije Jožeta Munde in članka Janka Kreka vsebuje zanimive spomine samega pesnika, njegovega sina in več sodobnikov.
12. Josip Vidmar: *Vdova Rošlinka. Kritika* 1925/1926, 37–39. – Izidor Cankar: *Vdova Rošlinka. Slovenec* 1925, št. 56, –5 – France Koblar: *Pogled na leto 1924/1925. Dom in svet* 1925, 94–96.
13. France Koblar: *Zapeljivka. Slovenec* 1925, št. 261. – Srečko Kosovel: *Zapeljivka in zapeljivci. Mladina* 1825/1926, 46 – 47. – Tine Debeljak: *Glosa ob Golarjevi Zapeljivki. Križ na gori* 1925/1926, 29–30.
14. France Koblar: *Slovenska dramatika*: Druga knjiga. Slovenska matica 1973, str. 92–94.
15. Med Golarjevimi opombami k tej knjigi beremo tudi edino pravilno obliko krajevnega imena njegove rojstne vasi v mestniku s predlogom, obliko, ki jo srečujemo tudi pri Antonu Koblarju v njegovi Zgodovini sorške fare in ki jo dandanes uporablja tudi zbornik Loški razgledi – na Gostečem.
16. *Izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano za leta 1911/1912 – 1919/1920. – Domače vaje*, letnika 1915/1916 in 1916/1917, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani.
17. A. S. (= Anton Slodnjak): *Jan Plestenjak. Slovenski poročevalec* 1947, št. 112. Kr. (=France Koblar): *Plestenjak Jan. Slov. biografski leksikon*, 7. zvezek, str. 380 – 381, SAZU 1949. – *Plestenjakova fotografija: Loški razgledi III*. 1956, str. 219.
18. Finžgar: *Leta mojega popotovanja*, str. 230.

ZUSAMENFASSUNG

Das Dorf Sora und seine Literatur

Im Beitrag werden drei slowenische Dichter und Schriftsteller dargestellt, unter ihnen zwei Priester, die irgendwie mit dem Dorf Sora und seiner Pfarre verbunden waren: einer war dort geboren, zwei von ihnen waren dort im Dienst, drei von ihnen haben seine Landschaft und das Leben seiner Einwohner beschrieben.

Valentin Vodnik war der älteste von ihnen. Er war Priester, Dichter. Bekannt sind seine Gedichte *Zadovoljni Kranjec* (Der Zufriedene Krainer), *Dramilo* (Aufmunterungslied), *Mož spomenik* (Der Mann – Denkmal). Er war Sprachwissenschaftler, Übersetzer, Journalist und Lehrer. Der Schriftsteller und Priester Franc Saleški Finžgar ist Autor des Romans *Pod svobodnim soncem* (Unter der freien Sonne) und der Volksspiele *Veriga* (Kette) und *Razvalina življenja* /Die Ruine des Lebens/. Der Dichter und Schriftsteller Cvetko Golar war der einzige, der in der Sora-Pfarre, in Gosteče geboren war. Bekannt sind seine Gedichtsammlungen *Pisano polje* /Das bunte Feld/, *Rožni grm* /Rosenstrauch/, *Veseli svatje* /Die lustigen Hochzeitsleute/ *Srp in klas* /Sichel und Ähre/, seine Erzählungen *Kmečke povesti* /Bauerngeschichten/, *Pastirjeva nevesta* /Die Braut des Hirtes/, seine Lustspiele *Vdova Rošlinka* /Die Witwe Rošlinka/, *Dve nevesti* /Zwei Brauten/. Der Schriftsteller Jan Plestenjak ist Autor der Erzählungen *Potrebuježi* /Familie Potrebuješ/, *Lovrač*, *Bajtarji* /Die Kätner/, *Bajtarska kri* /Kätnerblut/, *Herodež* usw.